

Горица Р. Томић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за проучавање језика и
књижевности

УДК 316.772.4:[37::811.111'243
DOI 10.46793/Uzdanica19.1.447T
Примљен: 25. фебруар 2022.
Прихваћен: 27. мај 2022.

РАЗВОЈ ИНТЕРКУЛТУРНЕ (КОМУНИКАТИВНЕ) КОМПЕТЕНЦИЈЕ У НАСТАВИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА КАО СТРАНОГ У СРБИЈИ

(Биљана Радић-Бојанић, *Инијеркултуралност и културни идентитет
наставника енглеског језика*, Нови Сад: Филозофски факултет, 2019, 165 стр.)

У 21. веку, у времену у којем се, с једне стране, контакти и комуникација међу говорним представницима различитих, не само матерњих већ и различитих других и страних језика и њима припадајућих култура, интензивирају захваљујући већој покретљивости светског становништва, али и развоју и доступности напредних технологија, а, с друге стране, бивају израженије неједнакости, поделе и конфликти у светским друштвима, настава културе у учионици, учење и развијање вештине интеркултурне (комуникативне) компетенције у школовању и образовању, односно значај подизања свести о њој, сами се за себе намећу. Другачије речено, вештина интеркултурне (комуникативне) компетенције јесте наша потреба уколико желимо успешно да одговоримо на немали број изазова са којима се као друштво овог првог века трећег миленијума суочавамо. Развијајући ову, тзв. пету вештину, интеркултурно компетентни припадници различитих култура у контакту постају не само свеснији културе којој припадају, односно спремнији да истражују сличности и разлике међу културама већ и отворенији према прихватању културних различитости (Абрамс 2020: 15).

Само један од начина на које се интеркултурна комуникативна компетенција може научити и разви(ја)ти, а који је у данашње време све доступнији, јесте настава страног језика (Абрамс 2020: 41), и то посебно настава енглеског језика као „глобалног заједничког језика”, а код нас у Србији, додатно, и као „одомаћеног страног језика” (Прћић 2014: 31). Да је ово само један од могућих начина, али, без сумње, онај који заузима особито важну позицију у интеркултурном образовању за 21. век, односно усвајању културолошких знања као кључног елемента у интеркултурној комуникацији

(Абрамс 2020: 19), баш као и онима који овај процес изводе – наставницима и предавачима страног језика, сведочи и монографија *Интеркултуралности и културни идентитети наставника енглеског језика*, ауторке Биљане Радић-Бојанић (2019). Иако је настава културе увек представљала део наставе енглеског језика као страног, што и сама ауторка (Радић-Бојанић 2019: 17, 38) монографије коју овде намеравамо да прикажемо, али и неки други аутори (в. нпр. Викторија, Санциамчит 2021: 2) исправно примећују, и иако је потреба за интеркултурно образованим наставницима (страних језика) и интеркултуралношћу у настави страних језика увек постојала, утисак је да је вештина интеркултурне (комуникативне) компетенције у учионици 21. века пуно потребнија, посебно ако се узме у обзир то да људи све чешће бораве, па и да се трајно настављају у страним државама.

Монографија *Интеркултуралности и културни идентитети наставника енглеског језика* (Радић-Бојанић 2019) у издању Филозофског факултета у Новом Саду представља резултат ауторкиног рада на пројекту „Језици и културе у времену и простору”, који је финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Уз *Предговор* (11–12) и *Увод* (13–19), монографија садржи 9 поглавља, *Закључна разматрања* (153), *Литературу* (155–164) која броји 111 (домаћих и страних) референци и *Изворе* (164–165).

После предговора, ауторка у уводу најпре представља тему монографије, то јест значај наставника страног (енглеског) језика у процесу увођења (интер)културне (комуникативне) компетенције у наставу страног језика и њеног даљег развијања код оних који су им поверени на подучавање, а, посебно, код будућих наставника страног (енглеског) језика. Према писању Радић-Бојанић (2019: 13), интеркултурну компетенцију могуће је дефинисати као „способност да успешно [тј. друштвено ефикасно и на начин који одговара датом друштвеном контексту] комуницирамо са припадницима других култура”, што за последицу има и промену нашег когнитивног и афективног стања. Другачије речено, ова компетенција нас оспособљава за то да мењамо и себе и своје виђење других, али и за то да научимо да у контексту културних различитости и у ситуацијама у којима појединац одбија да учи неки страни језик, јер му је култура која је за њега везана страна, далека, а често и одбојна, деламо као међукултурни медијатори, препознајући, освешћујући и поштујући и сопствене и туђе вредности. У ствари, виши ниво свести о значају вештине интеркултурне (комуникативне) компетенције позитивно утиче на учење и употребу језика дате културе, односно страног језика (Радић-Бојанић 2019: 15).

Прво поглавље монографије које носи наслов *Димензије интеркултуралности у настави страних језика* (21–35) бави се интеркултуралношћу у настави страних језика уопште, односно описује и дефинише оне димензије које се морају узети у обзир у једној мултикултурној образовној средини

да би образовни процес био успешан, као и да би сви ученици или студенти имали једнаке могућности да се образују и да постану пуноправни чланови једног друштва. У поглављу се додатно дискутује на тему проблема с којима се учесници образовног процеса могу срести уколико не поседују довољно развијену интеркултурну компетенцију, то јест, уколико не познају механизме функционисања других култура, али и нека њихова могућа решења, као што је прилагођавање уобичајеном начину комуникације у датој култури и сл. Према мишљењу ауторке монографије, димензије интеркултуралности од којих зависи понашање и наставника и ученика (или студената) у учионици треба разумети као питање градијентности унутар једне културе, будући да се оне не испољавају у једнаком обиму код свих припадника једне културне заједнице. Разматране димензије обухватају: (а) (низак или висок) индекс моћи, (б) индивидуализам (као карактеристику западне културе) наспрам колективизма, који је карактеристичан за источне културе, (в) маскулинитет наспрам феминитета, (г) (низак или висок) индекс избегавања несигурности и неизвесности и, на крају, (д) димензију дугорочне (наспрам краткорочне) оријентације.

Друго поглавље, *Принципи интеркултурне комуникације у настави страних језика* (37–54), представља основна начела интеркултурне компетенције у процесу наставе и учења страног (енглеског) језика, односно нај-ефикасније и најефектније начине на које се ова начела уче и примењују у пракси. Иако, наравно, не постоји само један начин да се буде интеркултурно компетентан, ауторка као вероватно најбољи начин подучавања интеркултурне комуникације издваја језик. Наиме, учећи неки други или страни језик, ученици проширују не само знања о другој култури чији је тај језик неизоставни део, већ и знања о сопственој култури (в. и Абрамс 2020: i), и то захваљујући упоређивању и контрастирању различитих елемената култура у контакту, чиме постају отворенији, емпатичнији и трпеливији према другима и другачијима.

У наставку другог поглавља описују се и објашњавају основна начела интеркултурне комуникације која дају поједини аутори, а која, мада нису сама за себе интеркултурна, представљају базу за увођење интеркултурних елемената (као једне врсте надградње) у наставу страног језика. Овде су дати и задаци наставника и ученика у оквиру процеса учења претходно поменутих начела у настави страног језика. Када су у питању сама начела, она се, наиме, односе на: (а) активно конструисање знања и искустава, (б) успостављање веза између старих и нових знања и искустава у сусрету с другом културом, што је посебно важно јер на овај начин ученици почињу да релативизују сопствену културу и ублажавају етноцентризам, (в) друштвену интеракцију, (г) рефлексiju као критички осврт и однос према сопственој и туђој култури, која притом може да помогне да се избегне погрешна употреба језика и (д) одговорност за успешно комуницирање на језику који се користи. Свако опи-

сано начело ауторка је богато опримерила ситуацијом из наставне праксе, и то не само из наставе енглеског као страног језика и англофоних култура већ и из наставе других страних језика и култура. У закључку другог поглавља, ауторка подсећа на то да је интеркултурну комуникацију у образовни процес могуће увести на више начина, а да је учење страног језика само један од њих, али и на то да се интеркултурне разлике сигурно могу барем ублажити, ако не и у потпуности превазићи, развијеном интеркултурном компетенцијом која ученицима омогућује да разумеју да све различитости у ствари представљају природну датост (в. и Абрамс 2020: 1–2).

Треће поглавље, које носи наслов *Интеркултурна компетенција будућих наставника енглеског језика* (55–65), доноси резултате ауторкиног истраживања нивоа интеркултурне комуникативне компетенције студената завршне године англистике Филозофског факултета у Новом Саду. Ауторка је у истраживању имала намеру да изврши процену нивоа њиховог етноцентризма, као једног од најважнијих појмова у интеркултурној комуникацији¹, чијем је односу с интеркултуралношћу посвећено и једно потпоглавље овог поглавља, односно да на тај начин утврди да ли је и у којем обиму четворогодишње школовање (без формалног образовања из саме ове дисциплине) припремило и оспособило ове студенте за управљање процесом подучавања ученика интеркултурној компетенцији у настави страног језика 21. века, а који не подразумева само предавање језика (тј. граматике и вокабулара) већ и подучавање интеркултурне компетенције и сл. (в. и Бајрам 2021). Резултати истраживања указују на релативно низак ниво етноцентризма, односно релативно висок ниво етнорелативизма и интеркултурне компетенције испитаника, што је ауторки послужило као основа да предложи одређене стратегије чије систематско и организовано увођење у студије англистике, уз боравак у иностранству и непосредно искуство циљне културе, може да унапреди њихов даљи интеркултурни развој.

Четврто поглавље, *Култура у учионици – учионица у култури: Пример семинара за стиручно усавршавање наставника* (67–80), представља један врло информативан и практично усмерен наставак претходног поглавља, који притом детаљно приказује садржај, теме, циљеве и исходе датог семинара. Семинар, наиме, има за циљ да подигне свест наставника енглеског језика о значају вештине интеркултурне компетенције, као и о значају културних аспеката у настави енглеског језика, али и да, кроз осврт на одређене новине у овим културама, компензује недостатак њиховог непосредног сусрета и искуства са англофоним културама.

Пето поглавље, *Стиавови наставника енглеског језика према елементима англофоне културе* (81–89), доноси врло корисне и занимљиве резултате

¹Више о етноцентризму и етнорелативизму може се прочитати у Абрамс 2020: 305–306.

квантитативне и квалитативне анализе односа једног броја наставника енглеског језика из основних, средњих школа и из области високог образовања у Србији према елементима англофоне културе у настави, тачније податке о томе да ли се ови садржаји у њиховој наставној пракси налазе ближе центру или маргини и да ли су то увек они видљиви елементи једне културе или има и оних мање видљивих. Ауторка је у резултатима овог истраживања уочила две важне тенденције – тенденцију да средњошколски наставници чешће уводе културолошке елементе у наставну праксу и тенденцију да наставници који имају више година живота или радног стажа чешће предају културолошке елементе и да их чешће истичу у односу на оне базичне, то јест граматику и вокабулар. Уочено је и то да су они мање видљиви елементи једне културе, као што су учтивост, говор тела и слично, слабије, али не и оправдано, заступљени у настави енглеског језика.

На претходно се надовезује шесто поглавље које носи наслов *Културолошки елементи у настави енглеског језика струке* (91–104). Тема овог поглавља посебно је значајна и интересантна ако се има на уму да је предавање елемената културе у настави (енглеског) језика дуги низ година било практично незамисливо (Силашки, Ђуровић 2013: 11), односно да настава енглеског језика струке пред наставнике поставља друкчије циљеве и задатке у односу на оне који се налазе пред наставницима који предају општи енглески језик. У оквиру овог поглавља дати су и резултати ауторкиног квалитативног и квантитативног истраживања односа наставника енглеског језика струке са високошколских установа у Србији према укључивању елемената културе енглеског језика у наставни процес. Истраживање је показало да старији и искуснији наставници укључују мање додатних материјала везаних за англофону културу у наставну праксу, да су задовољнији уделом културолошких елемената у уџбеницима уопште, као и у односу на своје млађе колеге. Овде је даље потврђена и хипотеза коју је ауторка на почетку самог истраживања поставила, а то је да научна област за коју се студенти образују одређује врсту културолошких елемената у настави енглеског језика струке, односно да фонд часова и аутономија наставника утичу на обим културних садржаја у наставној пракси.

Тема седмог поглавља које носи наслов *Ауθενитични материјали и култура у настави енглеског језика као страног* (105–117) јесу предности и недостаци употребе аутентичних материјала у настави страног језика. За ауторку Радић-Бојанић, аутентични материјали подразумевају говорене или писане текстове који нису настали у сврху учења страног језика, али који пружају аутентичне и (не)скривене културолошке информације, и који могу да компензују недостатак непосредног искуства и доживљаја циљне културе.

У оквиру претпоследњег, осмог поглавља, *Развој ученичке аутономије у настави англофоне културе* (119–132), ауторка најпре упознаје читаоце са сличностима и разликама у начинима на које наставници енглеског језика из

основних, средњих и приватних школа у Србији управљају процесом развоја аутономије код ученика који уче енглески језик као страни, као и у њиховом осамостаљивању за учење страног језика и културе и после завршеног школовања. У поглављу се даље дискутује на тему функција наставника у развоју аутономије код ученика, односно њиховог значаја за развијање мотивације, воље и способности код ученика.

Практични аспект ове монографије посебно је, чини се, видљив у њеном последњем, деветом поглављу које носи наслов *Пример радионице за развој интеркултурне комуникативне компетенције* (133–151). Ово, најобимније поглавље монографије даје пример радионице за учење и развијање вештине интеркултурне комуникативне компетенције помоћу наставе страног (енглеског) језика, коју њени учесници касније могу применити и у раду у мултикултурним срединама, односно у пословима који са собом носе ову интеркултурну димензију. Ова интерактивна радионица, чији су учесници били ученици Карловачке гимназије, обједињује три тематски повезана дела ((а) идентитет и културу, (б) културу и комуникацију и (в) препреке у процесу интеркултурне комуникације) и има за циљ да помоћу симулације стварних ситуација промовише вештине интеркултурне компетенције, односно подизање свести учесника о значају интеркултурне комуникације за лакше и успешније решавање интеркултурних проблема и конфликта.

Монографија пред нама представља један посебно вредан, како теоријски тако и практични, допринос осветљивању значаја увођења и развијања интеркултурне (комуникативне) компетенције у настави енглеског језика као страног у Србији. Тема интеркултуралности и изградње културног идентитета (будућих) наставника страног (енглеског) језика у нашем образовном контексту сагледана је, осветљена и обрађена вишеаспектно и врло темељно. Ово, предметно веома актуелно и значајно, садржински, као и бројем консултованих референци и извора, изузетно богато и занимљиво дело додатно се препоручује широком аудиторијуму читалаца и својом структуром, то јест одличном организацијом садржине, као и врло приступачним језиком и оштроумним и динамичним стилем писања. Због свега овога, али и због перспектива које отвара за продубљивање исте теме и будућа слична истраживања, сматрамо да ова монографија заслужује пажњу не само (будућих) наставника енглеског (и других страних) језика, већ и свих оних који намеравају да се отисну на неко међукултурно путовање. Такође, мишљења смо да би ову монографију самим тим требало уврстити у све оне образовно-научне програме који имају за циљ да оспособљавају кадрове да се баве наставом страног језика и да тако раде на јачању свести о значају културних компетенција у комуникацији свих учесника у образовном процесу и међукултурном повезивању.

ЛИТЕРАТУРА

Абрамс (2020): Z. I. Abrams, *Intercultural Communication and Language Pedagogy: From Theory To Practice*, Cambridge: Cambridge University Press.

Бајрам (2021): М. Вурам, *Teaching and assessing intercultural communicative competence: Revisited*, Bristol: Multilingual Matters.

Викторија, Санциамчит (2021): М. Victoria, Ch. Sangiamchit, Introduction: Interculturality and the English Language Classroom, In: М. Victoria, Ch. Sangiamchit (Eds.), *Interculturality and the English Language Classroom*, 1–23.

Прћић (2014): Т. Прчић, Objedinjena kontaktno-kontrastivna lingvistika: Principi i primene, у: С. Гудурић, М. Стефановић (ур.), *Језици и културе у времену и простору*, IV(2), Нови Сад: Филозофски факултет, 31–45.

Силашки, Ђуровић (2013): N. Silaški, T. Đurović, Predgovor, у: N. Silaški, T. Đurović (ur.), *Aktuelne teme engleskog jezika nauke i struke u Srbiji: tematski zbornik radova*, Beograd: Ekonomski fakultet, 5–11.